

הוא מציין את הפורמולה הבאה כמשתנת חזקה (נראית אכן דרסטית):

20 דירהמים ערער סבינה (*Juniperus sabina*)
20 דירהמים זנגביל בר (*Asarum europaeum*)
20 דירהמים הל (*Amomum spp.*)
20 דירהמים אמיתה קיצית (*Ammi visnaga*)
20 דירהמים פטרוזיליה (*Petroselinum sativum*)
20 דירהמים זרעי כרפס ריחני (*Apium graveolens*)
20 דירהמים פואת הצבעים (*Rubia tinctoria*)
20 דירהמים שקד מר (*Prunus dulcis var. amara*)
20 דירהמים נרד ג'טמנסי (*Nardostachys jatamansi*)
10 דירהמים גרעיני אבטיח (*Citrullus lanatus*)
1 דירהם זבובים ספרדיים (*Lytta vesicatoria*),
חיפושית (ללא הראש והכנפיים)
שֶׁרֶף אמוניה (gum ammoniacum) -
שרף ארומטי המופק מעשב מרפא פרסי (*Dorema ammoniacum*)

הכנה: מערבבים את כל המרכיבים בשרף האמוניה ומכינים מהתערובת גלולות. מינון: עד 3 דירהמים.

(K. al-Qanun (1294), Book III, Fen 19, Maqala 2, Chapter on Strangury and Dysuria)

המרשם הבא של הרמב"ם מתון ופשוט יותר, ונועד בעיקר לשמש כמרדים (soporific) עבור החולה רם המעלה שלו, שסבל מדיכאון. אולם השפעותיו האחרות די מרשימות... עוזר לעיכול, מסייע להרחקת העודפים ע"י עידוד זרימה שופעת של שתן, ומגרש מהדם את האדים העשנים, הגורמים לכל המקרים המתרחשים כעת... השפעתו כמרחיב רוח תהיה גדולה יותר...

1 אונקיה סורית יין

2 דרכמות מי בורג רפואי (*Borago officinalis*)

יש ליטול את המשקה כמה שעות לאחר הארוחה ולפני השינה.

...והוא שהמעט ממנו [= היין] והוא אוקיה כנענית או קרוב לה כשיתחיל המאכל בעיכול ממה שמסייע על העיכול ומסייע על ציות היתרונות בהרקת השתן ומרחיק מהדם האדים העשנים המולידים לא המקרים הנמצאים עתה כולם וכל שכן כשיומזג במי לשון שור וכששורין בו לשון השור עצמו שיעור שני דרהם האוקיה יהיה יותר נמרץ ויהיה הרחבתן לנפש יותר.

(Rambam, 1974, 133v)

6.5 חומרי הזעה

ניתן להרחיק עודפים מהגוף גם דרך העור, הן כזיעה והן כזיעה שלא מודעים אליה, כלומר זיעה המתאדה מהעור לפני שהיא מורגשת. באדם בריא עודפים אלו יהיו השאריות של שלבי העיכול השלישי והרביעי, כאשר השלישי מתרחש בכלי הדם והרביעי באיברים שאותם המזון אמור להזין (91-92). (See Gruner, 1930, pp. 91-92).

ניתן לעודד הזעה ע"י צמחי מרפא שונים, כמו אלו המובאים להלן מאת אבן סינא, מהספר השני של "הקאנון של הרפואה":

זרעי כמנון האניס (*Pimpinella anisum*)
כרפס ריחני (*Apium graveolens*)
רקפת (*Cyclamen europaeum*)
בן חרצית ריחנית (*Tanacetum parthenium*)
קחווניה הפירתרון (*Anacyclus pyrethrum*)
נענע חריפה (*Mentha spp.*)
(K. al-Qanun (1294), Book II, s. v)

לאילו מוסיף הרמב"ם יין, שמקל על העיכול, מרחיק את העודפים מהנקבים [= מהנקבוביות] ומזרים הלאה את השתן ואת הזיעה. (Rambam, 1974, p. 19)

ואמנם לקיחתן גם-כן בשעת השינה עצה טובה מפני פנים רבים שישקע בשינה ויסיר המחשבה ומיפה העיכול וידחה היצרונות. (Rambam, 1974, 135r)

ניתן לעודד הזעה גם ע"י שיטות של חימום חיצוני, כגון אמבטיות שמן, אמבטיה בחול חם ופעילות גופנית, או אפילו רק ע"י שהייה בחום השמש. כל השיטות הללו מרחיקות עודפים ומפזרות גזים במערכת העיכול, נפיחות ומיימת. אמבט חול על שפת הים מייבש את העודפים בתוך העור ומתחיתו. אפשר לעשות זאת בישיבה על החול או בקבירת הגוף בחול. יחד עם זאת, יש להימנע מאמבטיות שמש ארוכות מדי, מאחר שהן מייבשות ומעבות את העור וע"י כך חוסמות את הנקבוביות. (Gruner, 1930, pp. 238-239)

6.6 הקזת דם

הקזת דם שונה מהשיטות לסילוק עודפים שצוינו לעיל. בשיטה זו גופו של המטופל פאסיבי, בעוד שבשיטות האחרות הגוף הוא שפועל, אם כי בעזרתו ובעידודו של הרופא. אין לבצע הקזת דם באופן שגרתי, אבל אם המטופל סובל מגודש יתר - יש לבצע זאת במידה הנדרשת. מטרת הקזת הדם היא לסלק את כמות הדם המיותרת, או את הדם הלא בריא, או את שניהם (ר' Gruner, 1930, p. 479).

אין לבצע הקזת דם בשלבים הראשונים של מחלה, משום שזה מדלל את הליחות וגורם לפיזורן בכל הגוף ולערבובן עם דם בריא. לאחר ששלב ההבשלה של המחלה עבר, כלומר המחלה עברה את שלביה הראשונים ואת השיא שלה, יש לבצע הקזת דם, אלא אם קיימת התוויית-נגד כלשהי (Gruner, 1930, p. 502).

דוגמאות למצבים שבהם לעתים מומלץ לבצע הקזת דם: סכיאיטיקה (sciatica), פודגרה (podagra) וכל מחלת מפרקים דלקתית הנגרמת ממצב הדם; סיכון לאפילפסיה; שבץ, דיכאון עמוק מלווה בגודש דם, דלקות פנימיות ודלקת עיניים. כמו כן מומלצת הקזת דם לאנשים בעלי

טחורים מדממים כאשר יש הפסקה בדימום, ולנשים שהווסת הרגילה שלהן לא הגיעה, מאחר שמטופלים אלה הורגלו לאיבוד דם, ושיווי המשקל הגופני שלהם ייפגע מהשינוי הפתאומי הזה (ר' Gruner, 1930, pp. 501-502).

6.7 משיכה (attraction)

אחדים מהטיפולים בעודפים לא כונו לסילוק מוחלט של החומר מהגוף, אלא רק להעברה שלו ("משיכה" שלו) לחלק אחר בגוף, אם בגלל ששם פוטנציאל הנזק שלו נמוך יותר, ואם בגלל שמשם קל יותר לפנות אותו. ניתן להשרות משיכה, לדוגמה, בעזרת תרופות שמזרימות דם לפריפריה (rubefacient), בעזרת כוסות רוח, או ע"י תחבושת הדוקה בסביבת האיבר שהחומר ימשך אליו.

במונחים מודרניים יותר - ע"י גירוי נגדי: תהליך שבו גורמים גירוי או דלקת במקום מסוים כדי להקל דלקת או כאב במקום אחר.

ואולם קודם כל הכרחי להפחית כל כאב אפשרי באיבר שממנו היה צורך לנקז עודפים, מאחר שלכאב עצמו יש השפעה בלתי רצויה ולמעשה הוא מושך אליו חומרים. (Gruner, 1930, pp. 476-477)

6.7.1 כוסות רוח (cupping)

השימוש בכוסות רוח שונה מהקזת דם בכך שהוא מושך החוצה דם דליל יותר, ומנקה את העור שעליו הוא מיושם טוב יותר מאשר הקזת דם (Gruner, 1930, p. 508).

הטיפול בכוסות רוח מיועד למטרות הבאות:

(1) להעביר חומרים מאיבר אחד לשני

(כפי שכבר צויין);

(2) למשוך תהליך דלקתי מפנים הגוף

אל המעטפת החיצונית [= לכיוון העור],

כדי שניתן יהיה לטפל בו בתרופות.

(3) כדי להסיט תהליך דלקתי לאיבר חשוב פחות.

(4) לגרום לחימום של איבר, או למשוך אליו דם ולהפיץ ממנו אדים.

(5) לשקם את האיבר ולהחזירו למיקומו התקין.

(6) להרגיע כאב.

(Gruner, 1930, p. 511)

הטיפול בכוסות רוח אינו מומלץ לאנשים כבדים

עם דם סמיך, מאחר שהוא אינו עוצמתי מספיק. (Gruner, 1930, p. 508)

6.8 אמבט

אמבט בעצם לא מסלק עודפים, אבל יכול לעזור להבשיל אותם ובכך להכין אותם לסילוק בדרך אחרת, או יכול לעשותם ניידים יותר וע"י כך לפזר אותם. עפ"י עלי אבן אל-עבאס אל מאג'וסי (רופא פרסי נודע, פעל בסוף המאה ה-10), לאמבטיות חמות יש השפעה מחממת ומרככת הן מפזרות גודש יתר ומעודדות עיכול.

(אל מאג'וסי, בתוך: Gruner, 1930, p. 235)